

FILOZOFIJA KULTURE

Arhe XI, 22/2014

UDK 130.2

316.752

Originalni naučni rad

Original Scientific Article

DIVNA VUKSANOVIĆ¹

Fakultet dramskih umetnosti, Univerzitet u Beogradu

KULTURA: MODELI I VREDNOSTI

Mojoj mami Mirjani Mimici Vuksanović

Sažetak: Tekst preispituje, u okvirima filozofije kulture, generalno uzevši, kulturne obrasce kao istraživački problem, bilo da je reč o polaznim pretpostavkama o tome da se kultura može svesti na određene moduse postojanja, ili pak da su oni ishod, odnosno rezultat sprovedenih empirijskih istraživanja u oblasti kulturnog života, te polazište za buduće projekcije razvoja u kulturi. U vezi s ovim, nadalje, članak radikalno dovodi u pitanje namere naručilaca ovakvih projekata u oblasti kulture, koje se, po našem uverenju, sastoje u činjenici da se na temelju podataka dobijenih u empirijskim istraživanjima vrednuje, a potom i strateški planira budući kulturni razvoj, odnosno potencijalno upravlja glavnim tokovima kulturnog života određene sredine. Nasuprot empirijskim istraživanjima sprovedenim u oblasti kulture, većinom svedenim na kvantitativne pokazatelje ili artefakt-analize, ovde se zalažemo za prethodno kritičko promišljanje šta jeste, zapravo, kultura, a potom i detaljno preispitivanje može li se ona uopšte redukovati na određene pojavne oblike, empirijske date ili obrasce, a da se njen pojam suštinski ne dovede u pitanje. Po našem mišljenju, u tesnom odnosu s pojmom kulture je ideja/ideal slobode, i nema istinske kulture bez procesa emancipacije. Sloboda je, otuda, osnovna pretpostavka (razvoja) kulture, ali ne kao unapred (za)data paradigma, već kao sredstvo i sam rezultat (cilj) kulturnog razvoja. Otuda nikakvi „nagoni za klasifikovanjem“, ničeovski rečeno, ne mogu prethoditi konstituisanju pojma kulture, dok se on u praksi ne identifikuje kao put ka ukupnoj emancipaciji čoveka i njegovog sveta (kulture).

Ključne reči: filozofija kulture, kulturni modeli, empirijska istraživanja u kulturi, vrednosti u kulturi, kritički pristup kulturi

---

1 E-mail adresa autorke: divnavuk@eunet.rs

Filozofija kulture bi, izvesno, trebalo da se bavi pojmovima u kulturi; ta-kođe, i metodama koje ove pojmove zahvataju. Evidentno je, međutim, da se u novijim studijama o kulturi, ova pitanja iznova ne otvaraju, te da se preko njih, u oblast teorije o kulturi/kulturama, nekritički uvode kako određeni koncepti, tako i njima odgovarajuće metodologije istraživanja. Jedna od često korišćenih istraživačkih metoda – ispitivanje kulturnih obrazaca, postaje, kako se čini, trend u oblasti empirijskih istraživanja u kulturi, a bez prethodno obavljenog reflektovanja samih pojmova kulture, kao i obrazaca/modela u kulturi, koji se upotrebljavaju u ovim istraživanjima. Pri tom, takva istraživanja, koja se realizuju bez prethodno problematizovanih osnovnih pojmova kao i metodologije, najčešće služe za projektovanje budućeg kulturnog razvoja, i upitno je da li imaju ikakav heuristički značaj.

Naime, o kulturi u Srbiji se, u poslednje vreme, često govori numeričkim jezikom, neretko posredstvom statističkih podataka i analiza, kao i apstraktnih modela i obrazaca koji bi trebalo teorijski da utemelje i objasne suštinu kulture što se događa *ovde i sada*. Iza ovakvih istraživanja, dizajniranih po određenim, i najčešće unapred zadatim vrednostima, merilima i „modelima“, stoje ili intencije opisa i analize kulturnih data, te izvlačenje zaključaka s obzirom na prikupljene i obrađene „činjenice“, ili pak namera da se na ovakav način dobijeni podaci upotrebe u svrhu evidentiranja zatečenog stanja u oblasti kulture, kao i projektovanja repernih tačaka i „modela“ budućeg kulturnog (i društvenog) razvoja. Pokatkad, doduše, na osnovi ovakvog interpretiranja kulture stoje i kritičke intencije, ali mi ovde želimo da ukažemo na potrebu ne kritike radi kritike (kulture), već na nedostatnost metode svodenja sfere kulture na određene interpretativne modele, pre nego što se utvrdi šta kultura jeste ili šta bi ona uistinu trebalo da bude. Nadalje, ovde kulturu nećemo tretirati kao „dimenziju“ ili sektor društvenih delatnosti, već kao merilo slobode, što će ujedno poslužiti i kao naša operativna (radna) definicija kulture.

Time se, *a priori*, ne zalažemo ni za kakav metodološki anarhizam, vrednosni relativizam, niti za bilo šta slično, već za takvu jednu filozofiju kulture, koja će, umesto da kulturu čita kroz određene interpretativno-projektivne modele – a što je, prema našem mišljenju, metodološki riskantno – preispitivati život u kulturi sa stanovišta (mogućnosti) osvajanja slobode. Iako ovo možda zvuči apstaktno, podsetimo se, na ovom mestu, Hegelove (Hegel) ideje početka (pojma) iz *Fenomenologije duha*, koji je isprva apstraktan, a potom se razvija kroz svoju dalju konkretizaciju. U našem slučaju, bavićemo se kritikom interpretiranja kulture preko određenih modela ili obrazaca apstrahovanih iz empirije kulturnog života određene epohe ili zajednice, a bez prethodnih, kritičkih refleksija o samom pojmu kulture, koji nipošto nije samorazumljiv, već

naprotiv, odgovara interpretativnoj tački gledišta samog autora/autorke/grupe autora istraživanja. Tako se, ilustracije radi, još u knjizi Milana Rankovića, objavljenj 70-ih godina prošlog veka, navodi veliki broj raznovrsnih definicija kulture, koje pripadaju različitim školama mišljenja, orijentacijama i strujanjima u okviru opšte sociologije kulture (umetnosti). „Različite orijentacije u sociologiji kulture najčešće proističu iz različitih shvatanja kulture. Tako su, na primer, dva američka teoretičara registrovala 257 različitih definicija kulture. Pregled najpoznatijih i najkarakterističnijih definicija kulture pruža veliku raznovrsnost.“²

Za nas kultura ima prvenstveno emancipatorski karakter, i to u dvostrukom značenju – emancipacija je kako njen put, tako i sam cilj kulture. I kao što bez izvesnog stepena slobode nema kulturnog stvaralaštva, razvoja, pa ni recepcije ni kritike kulture, tako nema ni emancipacije kojoj kultura nije dala svoj vlastiti pečat i doprinos. Interpretiranje i razvijanje kulture prema određenim, unapred utvrđenim modelima i obrascima narušava njen spontanitet, ali ujedno maskira i njeno klasno poreklo. Ako kažemo da je kultura dijalektična, i nužno u sporu sa samom sobom, onda je teorija o kulturnim obrascima odličan povod da se o kulturi misli ne statično, već dijalektično, ne dogmatski nego kritički. Stoga ćemo, na ovom mestu, pokušati da podvrgnemo kritici ovu kulturološku paradigmu – mada uopšte ne pretendujemo na potpunost jedne takve kritike – pokazujući kako je ona građanski, dakle klasno utemeljena, i da je kao takva, sporna sa stanovišta emancipacije, kako same kulture, tako i društvenih relacija u njoj.

U načelu, smatramo da je polazište za istraživanja u kulturi po principima njenog modelovanja zasnovano na nerefektovanoj pretpostavci da se iz jedne jedinstvene ideje kulture mogu apstrahovati njeni pojedinačni empirijski elementi (momenti), svedeni na konkretne artefakte, sagledane u rasponu od kovanih novčića do iphone-a, na primer.³ Čak i kada se, u novijim teorijama kulture, o ovom fenomenu govori u pluralu, dakle – kao o kulturama, i njihovoj autentičnosti, originalnosti i heterogenosti, te nesvodivosti na jednu univerzalnu kulturu, metoda redukcija na analizu artefakata služi disciplinama poput etnologije, antropologije ili sociologije za opis stanja jedne zajednice, koja, polazeći od kulturnih data, definiše specifične običaje, čoveka ili pak čitavo društvo, upravo s obzirom na istražene „kulturalne“ pretpostavke. I nadalje, na osnovu

2 Ranković, M., *Opšta sociologija umetnosti*, Svetozar Marković, Beograd, 1983, str. 9.

3 “A **cultural artifact** is an item that, when found, reveals valuable information about the society that made or used it. What is qualified as a cultural artifact? Burial coins, painted pottery, telephones, or anything else that evidences the social, political, economic, or religious organization of the people whom they belonged to can be considered cultural artifacts.” U: “Cultural Artifact: Definition, Examples & Quiz”, Education Portal, na stranici: <http://education-portal.com/academy/lesson/cultural-artifact-definition-examples-quiz.html#lesson>.

toga, a rukovodeći se koncepcijom kulture mišljenom kao puki zbir empirijskih kulturnih data ili artefakata, mogu se anticipirati ne samo budući kulturni razvoj, nego i uskladištiti podaci koji će, eventualno, poslužiti budućim generacijama istraživača za empirijske uvide i naknadne spekulacije o kulturama i društvenim zajednicama što su im prethodile (ideja vremenske kapsule /*time capsule*).⁴

Modelovanje u kulturi (*Cultural Modeling*) može se odrediti kao konstruisanje okvira za različite interpretacije u kulturi, izvedene na temelju zajedničkog, opšteg „rama“ za svaku pojedinačnu kulturu, kao njen vladajući kulturni obrazac ili više njih. Na osnovu toga se, recimo, za kulturu na našim prostorima, može tvrditi da je „patrijarhalna“, „turbo-folk“, „tabloidna“ ili s „nacionalnim predznakom“, a da se, pri tom, iza svakog ovog obrasca može iščitati određena ideologija ili ideološka kritika. To, praktično, znači da su kulturni modeli ili obrasci, pre svega, vrednosno utvrđene paradigme, posredstvom kojih se vrši društveno valorizovanje aktuelnog sveta kulture, kulturnog nasleđa, kao i njihovih derivata. U jednoj od definicija ove metodologije navodi se, međutim, da, iako su ove paradigme prvenstveno mentalnog (a ne empirijskog) karaktera, na nivou individue one deluju u domenu nesvesnog.⁵ Iz ovoga se, dalje, može iščitati da opšte mentalne predstave o kulturi, sagledane kroz odgovarajuće kulturne modele, zapravo, mogu uticati na individualno nesvesno, i time bitno odrediti život pojedinca u kulturi. Ipak, postavlja se pitanje kako uopšte dolazimo do ovih mentalnih obrazaca koji deluju na nesvesno pojedinca. Ako bismo pošli od empirije, tj. od zatečenog stanja u kulturi/kulturama određenog podneblja, onda bi trebalo najpre empirijski ispitati nesvesno pojedinaca koji participiraju u kulturi, kako bi se, apstrahovanjem, a potom i generalizovanjem, došlo do vladajućih mentalnih obrazaca u jednoj zajednici ili epohi, a koji čine definisani kulturni obrazac, karakterističan upravo za tu sredinu, ili društvenu zajednicu.

Možda je upravo ovo razlog što se jedan broj teoretičara, analizujući druge kulture, ne koristi metodom modelovanja, već „vrednosno orijentisanom metodom“ (*The Value Orientation Method – VOM*)⁶, kao „alatkom“ za utvrđi-

---

4 Isto.

5 “Every culture has it’s own mental model for functioning in the world. Cultural modeling is a mental framework based on shared ideas, attitudes and modes of behavior that span a society. Cultural models exist within individuals at the subconscious level and guide people in organizing information, making decisions and developing beliefs. Simply put, a cultural model is a simple mental tool people use in order to understand the people and world around them.” Vid. “What is Cultural Modeling”, na stranici: http://www.ehow.com/info_8625962_cultural-modeling.html.

6 Vid. npr. Gallagher, T., “The Value Orientations Method: A Tool to Help Understand Cultural Differences”, na stranici: <http://www.joe.org/joe/2001december/tt1.php>.

vanje “kulturnih razlika” određene sredine, prvenstveno kada je reč o kompariranju, kontrastiranju i sl. dovođenju u relaciju različitih (shvatanja) kultura. (*cross-cultural situation, communication, etc*). Zanimljivo je da ovaj metod istraživanja, u svom krajnjem ishodu, ima kao posledicu to da se njime ukazuje na vrednosti određene kulture, koje potom utiču i na “vladajuće kulturne matrice”. Naime, takozvani Klakhonov (Kluckhohn) metod, ili VOM, jeste metod koji dovodi u relaciju kulturu i vrednosne orijentacije, prvenstveno u funkciji predviđanja kulturnih i društveno-ekonomskih promena u određenoj sredini, pri čemu se utvrđuju tj. istraživački prezentuju osnovna pravila ponašanja u kulturi koja utiču na formiranje određenih kulturnih matrica.⁷ Rečju, iz ovoga se vidi da određene vrednosti, u ovom slučaju – vrednosti u kulturi, formiraju konkretne “kulturne matrice”, te da su kulturni obrasci ili modeli, ništa drugo do komprimovane i apstrahovane vrednosti jedne kulture (u našem slučaju, to bi bila kultura Srbije), odnosno projekcije tih vrednosti u odgovarajuće teorijske modele, koji, takođe, imaju nekakvo, najčešće nereflektovano vrednosno polazište, a koje potiče od prethodnog poimanja kulture.

Istovremeno, valja naglasiti da se, naporedo s ovim, na empiriji zasnovanim istraživanjima, u nas u praksi događaju i svojevrsni „kulturni ratovi“, upadljivo vođeni u domenu medija, kao i unutar samih institucija kulture, ali i na planu usmerenja kulturne politike i kulturne prakse najšire uzevši, s obzirom na pretenziju ove ili one ideologije koja sebe vidi kao promotera određenih kulturnih vrednosti, a sa tendencijom uspostavljanja dominacije nad onim vrednostima koje su ili manjinski zastupljene, ili su pak različite u odnosu na trenutno „vladajući obrazac“ u kulturi.⁸ Primera radi, u knjizi *Kulturni rat u Srbiji*, Slobodan Antić, preuzimajući ovu sintagmu od Hantera (Hunter),⁹ smatra da je „to rat koji jedna frakcija kulturne elite vodi protiv određenih vrednosti.“¹⁰ Nakon pozivanja na američku kulturnu scenu, te analizovanja situacije u Srbiji, detektuje se „mehanizam hegemonije“ koji, po mišljenju ovog autora, ne spada u opseg kulturnih ratova, ali „vodi istom cilju“.¹¹ Naposletku, taj cilj se ostvaruje, kako u uvodnom delu knjige rezimira Antić, putem uspostavljanja „institucionalnog imperijalizma“, koji stoji nasuprot (poželjnoj) depolitizaciji institucija kulture u Srbiji.¹²

7 Upor. Remer, R., *Values Orientations: Cultural Strange Attractors*, University of Kentucky, april 1998, na stranici: www.uky.edu.

8 Vid. Antić, S., *Kulturni rat u Srbiji*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2008.

9 Hunter, J. D., *Culture Wars: The Struggle to Define America*, Basic Books, New York, 1992.

10 Antić, S., *Op. Cit.*, str. 9.

11 Isto.

12 Isto.

I nadalje, borba za kulturne vrednosti i njihovo prisvajanje, a koja isključuje druge, takođe kulturne vrednosti, detaljno je prikazana, nešto ranije, i u članku Milana Rankovića, pod nazivom: „Zašto kultura ne može da pobedi“. Naime, proglasivši sebe za elitu, određena grupacija radnika u kulturi, negira, tvrdi ovaj autor, postignuća u kulturi svih ostalih, i štaviše, angažuje se u borbi protiv „nekulture“ istim, odnosno nekulturnim i agresivnim sredstvima, čime se ostvaruje jaz, dihotomija u samoj kulturi, dakle – među kulturnim poslenicima i stvaraocima, koja postaje poprište ne samo bitke za interpretaciju i poziciju moći u domenu kulturne prakse, nego i ključno mesto za identifikovanje šta je kultura, i šta bi ona uistinu trebalo da bude. Pozicija onih koji odlučuju o tome šta je kulturno, a šta nije, jeste, zapravo, stav arogancije, koji u sebi krije, po našem mišljenju, istinu klasne dihotomije između tzv. kulturnih i nekulturnih, odnosno između pojedinih aktera u kulturi.

U pomenutom tekstu, Milan Ranković ovu problematiku sagledava na sledeći način: „Ljudi koji sebe smatraju kulturnim, mada sopstveno ocenjivanje u tom smislu nije uvek pouzdano, smatraju da imaju pravo da podele čitavo čovečanstvo na dve, često surovo suprotstavljene grupe: kulturne i nekulturne ljude. Ljudi koji sebe po svaku cenu hoće da vide kao kulturne, ne samo da dele sve ljude na pomenute dve grupe, već dele i samu grupu kulturnih. Među kulturnim formiraju, često samo u svojim glavama, kulturnu elitu, u koju spadaju najkulturniji među kulturnima. Tako se ta vrsta kulturnih, koja je inače najbrojnija, zalaže za kulturni elitizam, koji se zamišlja kao sfera nedostupna običnim ljudima, ne samo nekulturnima, već i polukulturnima.“ Dakle, iz navedenog se jasno vidi da se ovde kultura percipira kao svojevrsno mesto moći, što nadalje, konsekventno vodi u ono što američki istraživači i Antonić nazivaju „kulturnim ratovima“, a što je, dakako, na delu i u Srbiji. Ova borba se jasno preslikava i na teorije kulture, a preko interpretiranja kulturnih obrazaca, koji se uzajamno bore za prevlast u sferi kulturne prakse.

U nastavku teksta, Ranković situaciju koja evocira „ratove u kulturi“ elaborira na sledeći način: „Dok ova vrsta kulturnih koju ću nazvati kulturno agresivnim, nastoji sa velikom energijom da širi oko sebe kulturu na nekulturnan način, dotle su pripadnici kulturne elite u praksi borbe protiv nekulture uglavnom kulturno neefikasni.“ I naposletku, i Ranković, povodom kulture, dolazi do teme o ratovima: „Kulturni ljudi, već po definiciji, nisu spremni da ubijaju druge ljude. Ali, savremena društva još uvek rešavaju svoje najveće probleme ratovima...“ Ovde, autor, naravno, nije mislio na tzv. kulturne ratove, već na zbiljske ratove. Stoga je, po našem mišljenju, kultura danas prevashodno vezana za ideju slobode i emancipacije, kako unutar same kulture, tako i u domenu određene društvene zajednice, pa sve do, kako bi se

to marksističkim rečnikom iskazalo, sveopšte emancipacije, koja bi važila za čitavo čovečanstvo. Jer, nasuprot ideji slobode stoje upravo savremeni ratovi i porobljavanje, izrabljivanje, kao i dominacija jednih u odnosu na druge, građanske nad radničkom klasom, bogatih nad siromašnima, elita nad potlačenima. Ona građanska kultura, koja svojim činjenjem ili nečinjenjem obezbeđuje *status quo* elitama, predstavlja samo idealnu dopunu prakse neslobode, pa je tako ona, po našoj definiciji, nekulturna, čak i kada za sebe prisvaja predznak „emancipatorskog“ modela kulturne politike, na primer.

Recimo, u oblasti planiranja urbanog razvoja, danas se koristi, između ostalog, i pojmovna sintagma *cultural planning* (planiranje zasnovano na kulturi), koja bi trebalo da predstavlja strateško korišćenje „resursa“ kulture u pogledu ukupnog urbanog, odnosno razvoja određene lokalne zajednice. Zanimljivo je da, u okviru ovakvih strateških poduhvata urbanog planiranja, jedan od ciljeva može biti i projektovanje određenih kulturnih prostora, implementiranih unutar konkretnih urbanih celina, koje treba da deluju kako zasebno, tako i u kontekstu sagledavanja celokupnog, dakle, onog urbanog prostora, što je tesno integrisan sa kulturom (mišljenom, prvenstveno, kao način života).¹³ Suvišno je možda naglasiti, ovim povodom, da se kultura, implicitno definisana kao resurs za „kultivisanje“ prostora, ali i sticanje profita, uklapa u koncept i praksu urbanih ambijenata, kao zasebna celina unutar celine, odnosno kao idealna dopuna postojećeg (vladajućeg) poretka. Ako i počinje kao subverzivna, unutar zatečenog poretka vrednosti (zauzimanje kasarni, zamkova, namenskih zdanja, i različitih javnih prostora), ona se, naposletku, uklapa u postojeće strukture moći kao njihova idealna dopuna.

Drugim rečima, opis stanja u određenoj kulturi može predstavljati kako polaznu platformu za analizu i kritiku, tako i polazište za prostorno planiranje (i zoniranje) određenih urbanih celina i njihovog kulturnog razvoja. Sociologija kulture i kulturna politika su teorijske discipline koje se najčešće, na sebi svojstveni način, bave ovom problematikom. Obično, sistematsko prikupljanje podataka i analize pada u domen istraživanja sociologije (kulture), empirijske psihologije, i njima srodnih naučnih disciplina, dok projektovanje (poželjnih) kulturnih modela najčešće spada u delatnosti što se tiču planiranja kulturnog razvoja, te menadžmenta u kulturi i kulturnoj politici. Dakle, jedna grupacija savremenih naučnih disciplina teži iscrpnim, detaljnim istraživanjima i analizama zatečenog stanja u kulturi, iz čega se, potom, mogu izvesti određeni vrednosno obojeni zaključci, dok primenu ovako dobijenih podataka

---

13 Vid. Ivana Volić, „Stvaranje kulturnih prostora: Modelovanje strategija, međusektorskih i međuresornih partnerstava“, doktorska disertacija odbranjena na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu, Beograd, maja 2014, str. 60-97.

i analiza, često koriste različiti akteri u kulturi (pa i država), kako bi se strateški uticalo na kulturni razvoj, odnosno praktično upotrebila znanja o kulturi u oblasti kulturne politike i menadžmenta u kulturi.

Kulturni modeli koji proističu kao posledica ovakvih analiza, s jedne strane, nastaju kao polazna pretpostavka istraživanja (koja ih potom naučno verifikuju ili, eventualno, opovrgavaju – dakle deduktivno), ili kao rezultanta i sinteza analiziranih podataka, tj. kao onaj teorijski konstrukt što je proistekao iz prikupljenog, selektovanog i naučno obrađenog empirijskog materijala, a koji može poslužiti kao obrazac za identifikovanje određenog stanja ili vida ponašanja u kulturi. U svakom slučaju, ovi modeli ili obrasci, dakako ne proizvoljno formirani, poput stereotipova, određuju dalja teorijska istraživanja u domenu kulture, koja se na njih nadovezuju, i predstavljaju koristan materijal za refleksije o kulturi. Na drugoj strani, oni najčešće služe za osmišljavanje, usmeravanje i preusmeravanje razvoja u kulturi u željenom pravcu, tj. za dalja oblikovanja kulturnih kretanja, a na osnovi obavljenih analiza postojećeg stanja i utvrđivanja vrednosnih prioriteta budućeg kulturnog razvoja. Valja, pri tom, naglasiti da u osnovi intencije modelovanja kulture u smeru nekakvog poželjnog razvoja, počiva ideja o upravljanju (*Management*) u kulturi, i njenom strateškom pozicioniranju u određenoj društvenoj zajednici. Nesumnjivo je, dakle, da su istraživanja o kulturnim modelima vrednosno obojena, i štaviše klasno utemeljena, bilo da se zasnivaju na zagovaranju *status quo* stanja u kulturi (utvrđivanje činjenica, opis stanja i konstrukcija teorijskih obrazaca), ili na projektovanim promenama.

Svakom iskusnijem istraživaču, poznata je, međutim, činjenica da statistički ili empirijski uobličeni podaci o kulturi ne govore odviše o stvarnom stanju i suštinskim problemima u ovoj oblasti čovekovog delovanja, koliko o njenim akterima, nosiocima i „rezultatima“ u celini uzevši, ili pak u pojedinim oblastima istraživanja, bilo da je reč o institucijama, organizacijama, ministarstvima i ustanovama kulture ili istaknutim pojedincima, kulturnim delatnicima. Dakle, opis kulturne prakse neke sredine, manifestovan isključivo kroz kvantitativne pokazatelje – gotovo da nimalo ne govori o pravom stanju u kulturi, bar dok se uspešno ne definiše njen pojam, odnosno koliko-toliko ne odrede kulturne vrednosti, koji stoje u osnovi tog koncepta, čime se nužno vraćamo na početak izlaganja.

Stoga se, kao dopuna ovakvim istraživanjima i, na njima zasnovanim tumačenjima, često koriste kvalitativna istraživanja – recimo, dubinski intervjui, i sl., ne bi li se došlo do odgovarajućih mnjenja u ovoj oblasti, te time postigao efekat „refleksivnosti“. Rečju, osim kvantitativnih podataka, dobijenih u svr-

hu interpretiranja aktuelnog stanja u kulturi, važna su i mnjenja njenih aktera, publike, posrednika, kritičara, lidera, teoretičara, kreatora javnog mnjenja, i tsl., kako bi se konačno ustanovilo zatečeno stanje u kulturnom životu određene zajednice, te, eventualno, preduzele aktivnosti u smeru projektovanja društveno-poželjnog razvoja. Ovo, svakako, u izvesnoj meri doprinosi „subjektivizmu“ u istraživačkoj praksi, ali koji je unapred osmišljen i kontrolisan tako da predstavlja „kompenzatorsku dopunu“ objektivistički usmerenim, kvantitativnim istraživanjima, sprovedenim po uzoru na metodologiju pozitivnih nauka. Kombinovani pristup, odnosno i kvantitativna i kvalitativna istraživanja ujedno, doprinosi, naposletku, utisku da se aktuelna scena u kulturi može interpretirati u duhu (stroge) nauke, te da se podaci i njima odgovarajući modeli mogu prepoznati ili operacionalizovati u određenoj kulturnoj praksi, što zapravo znači da utvrđivanje ovakvih modela može poslužiti za reflektovanje postojećeg stanja, ili implementiranje određenog obrasca u nekoj sredini, a s obzirom na odgovarajuće vrednosne pretpostavke.

Vizije (istaknutih) pojedinaca o kulturnom razvoju, manje ili više utemeljene u analizama (ne)postojećih i (ne)razvijenih kulturnih potreba ispitivane sredine, takođe mogu doprineti sagledavanju, refleksiji, kritici aktuelnog stanja u kulturi, te uticati na dalji kulturni razvoj određene zajednice. Pri svemu ovome, bar na prvi pogled deluje da tu nema ničeg spornog. Istraživanja se relativno uspešno sprovode, podaci obrađuju i smeštaju u određene tipologije, kategorizacije, konstruisane modele i obrasce ponašanja, i dopunski interpretiraju u duhu kvalitativnih istraživanja, uobličениh od strane vodećih teoretičara u sferi kulture, kao i viđenijih nosilaca kulturnih vrednosti određene sredine. Osim toga, među postojećim modelima kulture i kulturnog razvoja, obično se uspostavlja određena vrednosna hijerarhija (dominantna kultura i potkulture/alternativne i kontrakture, elitna i popularna, i dr.), shodno vladajućim kriterijumima vrednovanja u ovoj oblasti istraživanja, odnosno u kulturnoj praksi, kao i, šire gledano, čitavoj društvenoj zajednici. Rečju, modeli, obasci i tipologije se *uvek već* određuju prema jednom unapred pretpostavljenom, ali obično nedefinisanim pojmu kulture, čak i kada je reč o nekakvoj operativnoj definiciji pojma i termina ‘kultura’. Čini se, s ovim u vezi, da u naučnoj zajednici koja se bavi pitanjima kulture, nema načelne saglasnosti o tome šta je, uistinu, predmet kulturoloških istraživanja, što nimalo ne inhibira istu tu zajednicu da se, na empirijski, dakle istraživački način, bavi ovim pojmom, kao i obrascima koji ga „definišu“.

S tim u vezi, može se iznova otvoriti pitanje šta, zapravo, jeste kultura i/ili šta bi ona trebalo da bude. Imajući u vidu mnogobrojne definicije kulture, kao i teorijske interpretacije koje počivaju na implicitno ili eksplicitno odre-

đenom pojmu kulture, reklo bi se da je danas još teže istražiti postojeće stanje u kulturi, te izložiti odgovarajuće, poželjne modele i pravce njenog daljeg razvoja. Mnogobrojni interpretativni raskoli, s jedne, ili pak redukcionizmi u tumačenju sveta kulture, s druge strane, uglavnom odmažu pokušajima da se odgovori na osnovnu dilemu šta je kultura i kako razlikovati kulturne od tzv. pseudokulturnih vrednosti. U ovom smislu, pojam kulture je, čini se, preširok, i može u sebe inkorporirati gotovo sve što su tragovi materijalne i duhovne baštine čovečanstva, dok je, na drugoj strani, ovaj pojam, kao, uostalom, i svi teorijski određeni koncepti, podložan prizemnom ideologizovanju, te namenskom uklapanju u postojeće/vladajuće interpretativne paradigme teorija o kulturi/kulturama današnjice.

U pogledu metode „modelovanja“, primenjene kako na pojam kulture, tako i na određenu kulturnu praksu, može se reći da je ona krajnje diskutabilna, i to iz više razloga. Najpre, reč je o relativno novoj naučnoj metodi, koja preko određenih shema i prototipova, tako je bar u prirodnim naukama, treba da potvrdi (ove zamisli) u empirijskoj realnosti. Međutim, kada je reč o društvenim ili o pojavama u kulturi, te procesima, aktivnostima i sl., postavlja se pitanje da li je ova metodologija prikladna za korišćenje, imajući u vidu problematičan status modela, sagledan u kontekstu odnosa: idealno – realno. Naime, ako se deskripcije postojećeg stanja u kulturi čine nedostatnim u pogledu naučne zasnovanosti, otuda nužno ne proističe da će upravo modelovanje određenih kulturnih obrazaca rešiti problem definisanja obima, sadržaja i slojevitosti samog pojma kulture, što je od prvorazrednog značaja za filozofiju kulture/kultura. Pogotovo ako pojam kulture mislimo dijalektički, dakle u kretanju (razvoju). Tada bi svaki idealni/realni obrazac u kulturi imao svog oponenta, s kojim bi, najšire gledano, bio u dijalektičkom sukobu, tvoreći jedan fluidni „model“ kretanja koji je u suprotnosti, odnosno u sukobu sa samim sobom i vrednostima koje zastupa.

ODABRANA BIBLIOGRAFIJA

“Cultural Artifact: Definition, Examples & Quiz”, Education Portal, <http://education-portal.com/academy/lesson/cultural-artifact-definition-examples-quiz.html#lesson>.

“What is Cultural Modeling”, http://www.ehow.com/info_8625962_cultural-modeling.html.

Antonić, S., *Kulturni rat u Srbiji*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2008.

- Gallagher, T., "The Value Orientations Method: A Tool to Help Understand Cultural Differences", <http://www.joe.org/joe/2001december/tt1.php>.
- Hunter, J. D., *Culture Wars: The Struggle to Define America*, Basic Books, New York, 1992.
- Ranković, M., *Opšta sociologija umetnosti*, Svetozar Marković, Beograd, 1983.
- Remer, R., *Values Orientations: Cultural Strange Attractors*, University of Kentucky, april 1998, www.uky.edu.
- Volić, I., „Stvaranje kulturnih prostora: Modelovanje strategija, međusektorskih i međuresornih partnerstava“, doktorska disertacija odbranjena na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu, Beograd, maja 2014.

DIVNA VUKSANOVIĆ

Faculty of Dramatic Arts, University of Belgrade

CULTURE: MODELS AND VALUES

Abstract: First of all in this paper the definition of concept of culture is examined, and then we put the questions that concern the methodology of empirical research in the field of culture, concerning the concept of culture from which we start and "matrix" research, so – called models in culture. During the elaboration of the concept of culture and reexamine of empirical research of models in culture, we get to the conclusion that empirical research of models for which we concern that exist in the culture necessarily start from a certain cultural concept, and if this concept is not precisely defined, and then neither these researches are not theoretically relevant. In fact, in our opinion, such researches are more utilitarian character, and they serve, by majority, manage with cultural development – that mainly is done by cultural management and cultural politic – more than progress of scientific knowledge. So we get to the idea, that instead dealing with the forms of culture, theory of culture, opinion as philosophy of culture, should critically reexamine cultural values, which are dynamical and dialectical category.

Keywords: philosophy of culture, cultural models, empirical research in culture, values in culture, critical researches in culture

Primljeno: 25.8.2014.
Prihvaćeno: 1.12.2014.